

PUTOKAZ U MISAONOJ NEVOLJI

IZVANSERIJSKA STUDIJA IGORA MIKECINA DONOSI KLJUČ ZA STUPANJE U RAZGOVOR S MISLIOCEM ČIJI JE OPUS POJAM ZA TEŽINU I NERAZUMLJIVOST FILOZOFSKOG GOVORA

MARIO KOPIC

Prvi je mislilac za kojega se zna da je upotrijebio riječ "filozof". Od svojih je suvremenika dobio nadimak "mračni" (*skoteinos*), premda ta oznaka u kulturi koja je visoko cijenila proročansko mrmljanje nije nužno imala negativno značenje. Prema doksografskim vrelima, on je tu za nas nimalo laskavu titulu stekao zbog svojega teško razumljiva i dvosmislena načina kazivanja, o kojemu i danas svjedoče njegove briljantne, ali krajnje dvosmislene aforističke izreke.

Heraklit iz Efeza – o njemu je, pogađate, riječ – bio je naime već za svoje suvremenike i okolinu velika kušnja i intelektualni izazov, a za potomstvo pojam težine i nerazumljivosti filozofskog govora. Njegovih stotinjak sačuvanih stavova i danas spadaju u najzahtjevnije interpretativne zadaće u filozofskoj lektiri i stručnoj literaturi. Što je najgore, nije uopće jasno što je točno uzrok i izvor bjelodane nejasnoće njegovih misli, koja baca u očaj sve one što traže jasno značenje isporučeno nedvosmislenim izričajem. Čak ne znamo ni je li Heraklitov izvorni spis bio sastavljen kao niz efektnih, premda nejasnih izreka, ili su pak ti aforizmi samo fragmentarni ostaci negdašnje raspre, koja je u međuvremenu izgubljena. Naravno, u tome drugom slučaju opravdano je zanositi se mišlju da je onima koji su u cijelosti posjedovali njegov spis bilo puno lakše razumjeti o čemu je to zapravo govorio. Diogen Laertski tvrdi da Heraklitovi stavovi ni u širem kontekstu nisu bili puno razumljiviji, i to zato što sam autor, kao nepopravljivi mrzitelj gomile, namjerno nije želio da budu jasni, jer bi onda svakome bili dostupni: "Prema nekim podacima, ostavio ga je u Artemidinu hramu, pobrinuvši se da ga napiše što nejasnije kako bi mu mogli prići samo oni koji su doista kadri". Diogenov navod samo potvrđuje činjenicu da je Heraklit već tada bio pretvrd orah za prosječnu svijest. On samo iskazuje određeno mentalno stanje u odnosu na problem nejasnoće, ali ne objašnjava njegovu pravu narav i ustrojstvo u filozofskom mišljenju i pisanju. Čak ni Nietzsche, koji je imao puno razumijevanje za navlastitost i idiosinkraziju predsokratovskih mislilaca, nije smatrao da veliki mislilac sebi može dopustiti ravnodušje u odnosu spram jasnoće. Iako je dijelio Heraklitov prijezir prema običnom puku i resantiman spram demokracije, bio je uvjeren da samosvjesni duhovi nastoje svoju dubinu učiniti jasnom: "Onaj tko zna da je dubok trsi se oko jasnoće; onaj tko bi gomili htio izgledati dubok, trsi se biti mutan". Iako ga je Nietzsche optuživao za pretjerani racionalizam u opojmljivanju života, Sokrat je pak glede odnosa dubine i jasnoće imao puno elastičniji stav od svojega modernog kritičara. Držeći se pravila modaliteta, on je priznao da je Heraklitov govor vrlo nejasan, ali zbog svojih teškoća u razumijevanju nije htio umanjiti vrijednost onoga što se u tom govoru kazuje: "ono što sam razumio je odlično, rekao je, a ono što nisam vjerojatno je još bolje, samo što bi za to bio potreban neki delski ronilac". Ne samo dakle da je Sokrat dopustio da su Heraklitove misli duboke unatoč njegovoj neprijepornoj nerazumljivosti, nego, s druge strane, jasnoću izlaganja nije držao najvišim

mjerilom valjanosti filozofskog iskaza i njegova sadržaja. Naspram jasnoće ležala je istinitost filozofskih stavova. Opreka je to između onoga što se pojavljuje kao vjerojatno i onoga što je možda spoznato i dokazano, ali nema sjaj i uvjerljivost onoga što je jasno. Dok su istina i njezina potvrda svagda ovisne o cjelini znanja, jasnoća se preporučivala sama od sebe na temelju vjerojatnoće ili pak puke mogućnosti.

OSLOBADANJE OD LOGIKE I GRAMATIKE Kako god bilo, izvjesno je da već preko dvije tisuće godina znamenite Heraklitove izreke izazivaju gotovo nepremostive interpretativne teškoće. Podsjetimo se samo nekoliko stavova iz toga najmračnijeg od svih opskurnih opusa: Ovaj *logos* vazda jest, ali ga ljudi nikada ne uspijevaju shvatiti, niti prije no što čuju za njega, niti nakon što za njega isprva doznaju (fr. 1). Iako je *logos* zajednički, većina ljudi živi kao da imaju svoj vlastiti razum (fr. 2). Oni se razilaze s *logosom* s kojim su u stalnom općenju, pa im se stvari koje susreću svakim danom čine tudima (fr. 72). Lišeni razumijevanja kada ga čuju, oni su kao gluhi, premda prisutni, oni su zapravo odsutni (fr. 20). Čovjek noću za sebe pali svjetlo kada mu zgasne vid; živeći on dotiče ono umrlo u snu, budan on dotiče usnulog (fr. 23). Isto je i živo i mrtvo, budno i usnulo, mlado i staro (fr. 67). Besmrtni su smrtni, smrtni besmrtni, živeći smrt drugih i umirući svoj život (fr. 86).

Izuzimajući riječ *logos*, svi ostali izrazi savršeno su nam poznati, pa ipak nam filozofova misao izmiče. Kako to da se *logos* ne razumijeva ako je zajednički (*xynon*) i ako se s njim stalno susrećemo? Što je uopće *logos*? Kako to da su živo i mrtvo isto? Nisu li oni oličenje protivnosti? Što znači reći da besmrtni (ili smrtni) žive smrt drugog, a umiru vlastiti život? Efežaninovi stavovi o *logosu* i odnosu živog i umrlog, koji odstupaju ne samo od uobičajena načina kazivanja u svakodnevnoj komunikaciji, nego i od standardnog pojmovnog govora kakav poznajemo od Aristotela do naših dana, i dalje su paradigmatični oblik teškoća da se utvrdi značenje filozofskih iskaza i intencija njihova autora.

S tom paradigmatičnom teškoćom uhvatio se u koštac i Igor Mikecin, podarivši nam izvanserijsko filozofsko djelo koje se visoko uzdiže iznad prosjeka ne samo s obzirom na ovdašnje prilike i običaje, nego imajući na umu i najstroža mjerila. Ishodišno je Mikecinovo pitanje što je to u Heraklitovim stavovima na objektivnoj, a ne na subjektivnoj strani procesa razumijevanja, što dovodi do zastoja u tumačenju, pa i do posvemašnjeg nerazumijevanja. No da bi se uopće upustio u tu i takvu interpretativnu zadaću, Mikecinu je nužno bilo prethodno osvijestiti status logičkog i gramatičkog u filozofskoj tradiciji. Jer u njoj je logičko uživalo božanski ugled, bilo je shvaćeno kao um koji je u strogom smislu svojstven samo bogu, jer jedino on misli ono što zbiljski jest, odnosno ima misli koje su ujedno i zbiljske stvari. No premda poglavito božansko načelo, logičko ima također bitno, konstitutivno značenje za bitak čovjeka. On potvrđuje svoje najviše određenje samo ukoliko misli

logički. Njegove su misli uistinu njegove, to jest dostojne njegova ranga, samo ukoliko su istodobno i misli boga. Čovjek se može izraziti kao misaono biće jedino u okviru logičkog, premda nikada ne može dosegnuti božanski ideal, mišlju posvema obuhvatiti bitak. U tom se smislu u tradiciji vjerovalo da je logika zalag svekolikog čovjekova odnosa prema svijetu, nezamjenljiv oslonac u mišljenju, odnosno ona Arhimedova poluga pomoću koje se čovjek sigurno kreće i napreduje u mislima.

Igor Mikecin, *Heraklit*, Zagreb: Matica hrvatska, 2013.

Za Mikecina je pak sam razgovor s Heraklitom upravo poticaj za oslobađanje mišljenja i govora od dominacije logike i gramatike. To nas oslobađanje ne vodi u nemišljenje i nerazboritost, nego naprotiv u mišljenje i govor koji su još stroži od puko logičkog mišljenja i gramatičkog govora, a na kraju u zborenje (*legein*) koje prethodi svakom mogućem mišljenju i govorenju. Time bi se mogao "spasiti" pravi, kod Heraklita posvjedočeni, smisao odredbe biti čovjeka kao "živeće *logos* (*zbor*) imajuće", kako Mikecin uspješno prevodi znanu Aristotelovu odredbu *zoonlogonechon*, naspram njezina pretumačenja u razumsku životinju (*animal rationale*).

Zaborav istine bitka i mišljenja u svojoj je osnovi upravo zaborav *logosa* koji se na svojoj površini očituje kao zaborav *logosnog* govora. Taj govor, prema Mikecinu, nije tek izražaj i odražaj onoga govornog koje bi samo po sebi bilo izvangovorno, nego je njegovo tvorenje. To tvorenje je pozivanje u prisutnost i obistinjenje onoga što je samo u sebi već *logosno*, odnosno tako prožeto *logosom* da mu govor može samo odgovarati. *Logos* prethodi razlici bivanja onog

logosnog i govora tako što onom *logosnom* daje da biva i da bude *logosno*, a onom govorećem daju snagu zborenja. Zato sabranost govora odgovara sabranosti onoga *logosnog*. Između govora i onog *logosnog* vlada suzborenje (suglasnost) po *logosu* (*homologia*) koji im je zajednički.

STRUČNO, SAVJESNO I POTICAJNO Kao što se ne da svesti na govor, isto se tako zborenje ne da reducirati na mišljenje, ma što pod mišljenjem mislili. Čak i onda kada se pod mišljenjem ne misli samo motrenje (*theoria*), razumijevanje (*dianoein*) i računanje (*logismos*), pa čak i znanje (*episteme*) i umovanje (*noein*), mišljenje ostaje samo jedan vid razabiranja, koje je opet, naglašava Mikecin, samo jedna od triju temeljnih moći duše, pored moći čuvstvovanja i moći žuđenja. Tek ako se u razlici spram svakog mogućeg mišljenja u zborenju otkrije moć (možnost) koja prethodi ne samo svim mogućnostima razabiranja, nego i svim duševnim moćima uopće, na način da ih se sve objedini, može se reći da je *homologia* isto što i *philia*: prisnost onoga mudrog (*to sophon*). Zborenje kao mudroljublje (*philosophia*) je istozborenje i suzborenje *slogosom* samim.

Time je Mikecin pridobio ključ za stupanje u razgovor s Heraklitom Efeškim. Rezultat je izvanredno vrijedno i uspješno ostvarenje. Iako ima izrazit istraživački značaj, Mikecinova knjiga nije obična historijsko-doksografska vježba u učenosti i oštroumlju, nego plodna i poticajna filozofska rasprava. Nitko u nas nije tako odvažno prišao Heraklitu kao živom vrelu filozofskog duha, nitko se nije tako predano udubio u njega kao da nam samo obnovljeno razumijevanje nosive riječi njegova kazivanja, dakle *logosa*, može istinski pomoći u našoj današnjoj misaonoj nevolji. I Mikecin pritom nema nikakvih antikvarnih nagnuća, ne pati od filološke kratkovidnosti, niti je tradicionalistički zagrižen. A niti je mogao naći teži i zamršeniji problem, niti je mogao savjesnije i stručnije pristupiti njegovu ispitivanju. ■

Izvor: *Zarez*, br. 384, 22. V. 2014